

HADTÖRTÉNELMI APRÓSÁGOK.

Csodás megszabadulás. A magy. kir. honvéd Ludovika Akadémia parancsnoksága emléklapokat óhajtt kiadni az intézetet végzett azéknak a tagjainak vitézi tetteiről és háborús cselekményeiről, a kik a nagy háborúban részt vettek. A gyűjtött okmányok között egy jegyzőkönyv keltette fel figyelmemet, a melyet a magy. kir. marosvásárhelyi 9. honvéd huszárezred pótszázada vett fel *Fogl József huszár-főhadnaggal* megsebesülése tárgyában. A jegyzőkönyv 1915 november 18-án kelt. Tartalma a következő: «1915 január 1-én, vallja a főhadnagy, az északi harcztéren Galicziában a gladiszovai templomnál orosz nagyobb erővel harcban állottunk; az oroszok 200—300 lépésnyire közelítettek meg bennünket. A nagyobb erő miatt parancsnokunk elrendelte a visszavonulást. Én a visszavonulás előtt pár perczel megsebesültem, még pedig robbanó golyó szétépte bal lábszáramat, majd a jobb térdemben megakadt és robbant. Engem *dr. Császár Elemér* hadnagy, *Suba Lázár* tizedes és négy huszár el akart vinni a reánk roharó oroszok közül. A dolog nem sikerült, mert a míg engem vittek, Császár hadnagyot hátulról szíven lőtték, Suba tizedest fejbe találták, egy huszár térdén, egy a bokájában, egy pedig az oldalában sebesült meg. Én a földre esve az oroszok között maradtam.» A tusakodás forgatagában, a mi alatt Császár hadnagy és Suba tizedes meghalt, a három megsebesült huszár pedig tehetetlenül a földön hevert, Fogl főhadnagynak, noha mindkét lábszárának csontja kifordult és bal lábszárának izmai elszakadtak, annyi ereje volt még, hogy a közeli házhoz esúszott. Az oroszok utána rohantak, kirabolták, elvették látsövét, pisztolyait, pénztárczáját, köpenyét, mentéjét, érmelegítőit, óráját és a mikor kardja után nyulva, ezt elvenni nem engedte, puskatussal mellbevágták és otthagyták. Egy óra multán orosz sebesült vivők jöttek, a kik a főhadnagyot a nála levő sebkötözőcsomagok anyagával bekötötték és a közeli házban szalmára fektették. Este felé orosz tisztek jöttek a házba; az orvos újra bekötötte a sebeket, megnyugtatta a főhadnagyot, hogy nem lesz bántódása, hogy másnap

kocsin kórházba szállítják, sőt tréfásan azt jegyezte meg, hogy ötven nap mulva Szentpéterváron táncolni is fog tudni. Az orosz tisztek jószívűségére vall, hogy a sebesültnek száz cigarettát, fekete kávé, teát, szilvriumot és tejet adtak, a mikor pedig azt látták, hogy főhadnagyunk mindenét megosztja sebesült huszáraival, ezeknek is adtak mindenfélét. «Mikor a tisztek elmentek, mondja tovább a jegyzőkönyv, megsebesült három huszárommal egyedül maradtam. Két sebesültvivőt hagytak ápolásunkra. Ezek elaludtak és én súlyos sebesülésem ellenére kicsúsztam a házból. Hogy mily nagy darabon csúsztam, nem tudom, de tény, hogy egész éjjel tartott. Reggel felé, miután láttam, hogy semmi eredménye nem lesz szökésemnek, egy házhoz csúsztam és hason fekve bekopogtattam az ajtón. Egy asszony jött ki, a ki a tehénistállóba vonszolt, majd otthagytott és elszaladt. Egy óra múltán azonban visszatért két fiatal leánnyal, a kik megnézvén engem, hamarosan eltűntek. Pár perc mulva azonban visszatértek két emberrel, a kik két takaró és egy vánkos közé egy kis számkóra tettek. Elvittek magukhoz, a hol levetköztettek, ruháimat eldugták, megmosdattak, ágyba tettek, édes anyjuk pedig csirkelevest és tojást főzött és mint saját gyermekét ápolt. Január 2-án orosz tisztek szálltak meg a házban és meg is vacsoráztak. Vacsora közben elém toppant az az orosz tiszt, a ki előtte való estén tojást, szilvriumot, cigarettát stb.-it adott. A ház tulajdonosával, a tanítóval beszédbe is elegyedett és a mint később szabadulásom után a hadosztályparancsnokságnál megtudtam, agyon akart lövetni, de a tanító leányai letérdeltek és könyörögtek, hogy ne bántson, mert amúgy is meghalok.» Ez volt az utolsó jelenet, a mire a főhadnagy emlékezett, mert utána eszméletét veszítve, csak január 3-án tért magához az 5-ik honvéd huszárezrednél, a hol megkönnyebbülten értesült megmeneküléséről és arról, hogy az oroszokat elűzték.

Pilch Jenő honvédalezredes.

Az 1644-ik évi hadjárat történetéhez. Kassa városa az 1644-ik év tavaszán megnyitotta kapuit I. Rákóczy György erdélyi fejedelem hadai előtt.

A város megvétele május havában maga az ország nádora *Eszterházy Miklós* vezérlete alatt indult a Felvidékre a császári sereg.

Ennek hadmozdulatairól Kassa város jegyzőkönyvei több epizódot örökítettek meg, melyeket időrendben közlünk :

1644. Vigesima octava (28) die Maii. Palatinus urunktól, Geetzől és Puchantól *Hernád-Némethiből* Maytényi Mihály és Gyeöngyeösy Pál követséget viselvén az nemes városra huszonnegyed magokkal circa

nonam matutinam (t. i. horam reggel 9 órakor) bejönnek s az lőcsei házhoz beszállván, nagy zelussal instáltanak, hogy az nemes tanácsnak nemcsak az követséget mondják meg, hanem credentiájok mellett más derekas fenyegető levelet is præsentáljanak. Melyet *Reöthi* uram locumtenens (= a fejedelem helytartója) impediált, mert önagyságától az erdélyi fejedelemtől salvus conductusok sem volt s nem is úgy viseltek magokat, mint követek, hanem nyilván való ellenségesképpen, esküdtetvén az városból kimenő nemes embereket nem csak az császár Ő felsége hűségére, hanem arra is, mennyi számú fegyveres ember lehetne az városban, és így az követségnek prætexusa alatt *kémségnek* tisztiben foglalatoskodtanak. Mely ebbeli cselekedetjéért kapitány avagy locumtenens uram által arestáltattak s meg sem engedte, hogy az nemes tanácscsal szemben lehessenek s az leveleket is, melyeket az városnak hoztak volt, akarattjok ellen is maga kezéhez vette s mindjárt az fejedelemnek ő nagyságának küldötte.

Hernád-Némethinél lévén a császár tábora, oly hírek futamodott, hogy az városnak segítségére 10,000 tatár érkezett volna s azért sáncoztatták annyira be magokat.

1644. Die prima (1) Junii. Mivel penig az ő felsége ármádája *Szerencset* elhagyván ide *Kassa* felé indult és sok helyeken hatalmas insolentiákat cselekedvén, égetésekkel, rablásokkal és mindennel, kimélés nélkül az szegénységet és minden rendeket sanyargatván, azért hogy mi is vigyázatlanságban ne találtassunk, odaki, hol egy, hol más helyen való strázsára lovasokat rendeltünk, akarván ezaránt is magunk megmaradására vigyázni mindenképpen.

A német præsidiummal *Szerencs* várát firmálja s úgy jön el onnan. Az *Bodókó* (= *Boldogkő*) várában szorult nemesség penig az palatinushoz követséget instituált és így accordál vele; *profunttal* segítvén mindazonáltal némienemű részből az felsége ármádáját és úgy liberálván magokat ellenek.

1644. Die decima octava (18) Junii az császár tábora *Miszlókánál* levén táborban, sok rendbeli ellenkezése és égetése után megindult és az *Hernádon* innen való szőlőhegyeken keresztül-kasul barmostól, lovastól gázolván, *Tehány* felé költözve, megszállott s táborozott s este mintegy tíz óra tájban az *papiros malmot* és *Felkmajer Kristóf téglaszínét* meggyujtván, másodnapon penig mintegy hat óra felé *Tehányt* is elégetvén s porrá-hamuvá tevén, az hegyen általköltözött s *Eperjesen* előjáróban az városnak kérésére egynehány seregeket expediálván s maga táborostól *Somosnál* meghálván, az környül való falukat

égetéssel elpusztította és 19. *Junii* muskatérosok és három trupp lovasok *Lapispatakra* buza s gabona csépleni kimenvén, *Kemény János* hadabeli vitézek és bizonyos számú törökök ott tapasztalván őket, az gyalogokat többire mind megölvén, az hadnagyok kívül, kit elevenen elfogtak, de az lovasok szaladásra vevén a dolgot, az török is utárok sietvén, mind az táborig űzték és egynéhány számot le is vágván közülök, el is fogtarak elevenen benne némelyeket.

Die 20 táborostól *Somasról* elindulván, *Eperjes* alá ment s ottan is vevén eszében, hogy feles praesidium (= helyőrség) volna s az város magát ellene strenue (serényen) opponálná, úgy indult *Sárosvárának* megvételeére és ostromlására.

Die 21. Sztankait, Megyeri Ferenczet tizennegyed magokkal *Balogh Lőrincz* nevű hadnagy alattvalóival együtt *Kassára* behozta és másodnapon *Patakra* az fejedelemnek vitték.

Kassa város jegyzőkönyvéből.

Kemény Lajos.

Kárász Lukács hadi commissarius utazása 1672-ben.

Nyitra vármegye levéltárában Instantiæ K. 1672. F. I. 10. alatt egy jelentést találtam *Kárász Lukács* hadi commissarius (biztos) utazásairól, midőn a különféle átvonuló csapatokat kísérte. Ez az érdekes jelentés, mely egyes csapatok mozdulatait elősorolja, szószerint a következőképen hangzik: «Tekintetes Nemes vármegye. Tudva vagyok Nagyságtok s Kegyelmetek előtt, miképpen ez elmúlt Szent Lőrincz (augusztus 10) nap tájban ezen Nemes Vármegye, kegyelmes urunk eö Fölséghe bėjövő és a Nemes Vármegyén által menő hadai Commissariusságát reám adván, az után Nemzetes Vitézlvő Hunyady Ferencz Bajmóczi tisztartó és Csuthy Pál szolgabíró uraimék által nekem denunciáltatta ebbéli rendelését. Melyhez képest ebbéli parancsolattjának eleget akarván tennem; Elseöben is ez elmúlt September Havának nyolczadik napján Generalis Spankan Uram Ö Nagyságha Regimentyékül való Tiffenthall névő Oberszt Laitmont, Harmad fél Ezerlől álló gyalogh hada eleiben mentem Bánigh, utánna való nap, úgy mint nona ejusdem, ugyan ottan reája várakoztam, azután onnan indulván azon haddal, érkeztem azon Holnapnak tizedik napján Veszteniczi vidékben Szucsánra, melly had 11 ejusdem ugyan ottan nyugodot, 12. Rásztocsnyáigh, onnan 13 Szentkeresztthi vidékben Trubinyigh ment, én pedig ugyan ottan Csuthi Pál szolgabíró és Tarnóczi Miklós uraimékkal, a szekerekkel edgyüt, mingyárt utánna való nap vissza tértem. Annak utánna 22 Octobris ismét Bánba mentem Vice colonellus Sambergh hadai eleiben, kirek Hatszáz

eötven gyaloghja volt, késtem ottan két napigh, de azon hadak visszatérének Trencsén felé, én pedig házomhoz 25. Octobris.

Trencsényi Commandant Szuisz uram Ő Nagysággha Német Prónán lévén hadaival, késtem mellette két napigh, az holot Bajmóczy Tisztartó Uram is jelen volt, harmad napjára késértettem azon hadat Kalastromigh Turócz vármegyében (t. i. = Znyováralja) és onnand negyed napra tértem házomhoz.

14. Novembris Dennevalt Hadábúl való két Gróffnak, úgymint Kuffstainnak és Karafellának eleibe mentem, volt circiter három száz Német vélek. 15. ejusdem Privigyén háltak meg, 16. Lehotára, 17. Ladomérra és 18. Zolyom vármegyében lévő Bucsa névű Faluban érkeztek, én pedig 19. tőlek megmenekedvén szekerekkel és marhákkal 20. érkeztem haza.

22. Novembris Turócz Szent Mártonból tértek vissza Herberstein hadai, kiknek mentem eleiben, ugyanaz nap érkeztek hálásra Privigyére. 23. Szucsánra és Divékre szállottak, 24. Podhusánra és Dezsericzre, 25. által mentek a Vágon Ivanóczra, az honnan szekerekkel és marhákkal visszatérvén, 27. érkezhettem házomhoz.

3. Decembris General Spork uram eleibe mentem Tót Prónáigh, 5. ejusdem Hadával együtt Privigyére jött, 6. Bánigh kísértettem Ő ngát.

7. Ejusdem visszatérő utomban találtam Dvornikon Herbenstain Regimentyét. Turócz felé nyomakodót, kinek előtte járója Oberst Vachtmaister Joachimus Naimut Hauptman Tek, Marcelli és Szinger. Azon Regiment 10. Decembris által menvén a fárasztó hegyen, Statiót tett Csépcsént. 11. Jeszenán, 12. Szucsánra érkezett, 13. ugyanott nyugodot. Az honnan én 14. délután indultam vissza azon Regimentül, házomhoz pedig 15. praesentis érkezvén, most Nagyságtok s Kegyelmetek előtt compareálok ezen Relatiómmal instalván azon Nemes Vármegye ekkedigh való vékony szolgálattal elegendyék megh, ha pedig mi alkalmatlanságot szenvedet, melly nélkül nem is lehetet a hadak által menése, az olyat azok insolentjájának és szokot csintalanságának tulajdonicsa. Én a mennyire érkezhettem tehetségemmel a reám bizott dologban igyekeztem Nagyságtok s kegyelmetek kedve szerint járnom. Mivel pedig ezen Commissariusságomban, a mint Relatiómbul constál, szüntelen föl s alá való járásban alkalmas napokat teölttettem, magam keöltségével, és dolgaim hátra maradásával, nem kétlem, Nagyságtok s kegyelmetek mind ezeket méltó consideratióban vevén, ebbeli költségimmet és fáradságimat héjában nem hedgya, hanem érdemessen megjutalmazza, kiért én is maradok.

Nagyságtok s kegyelmetek alázasatos szolgálja Kárász Lukács s. k.

Ad Inelytum Comitatum Nittriensem Demissum Memoriale Introscripti Lukac Kárász. — fl. 30.

Feria 2. proxima post Dominicam Quartam Adventus Domini in Oppido Vágh Ujhel celebrata Cottus Nittriensis Congregatione determinatum: ut Egregii Lucæ Kárász in delfacationem diatii Commissariatus Egregius Michæ Locksai Perceptor det triginta florenos, Juontus Cottus Nittriensis Notarius mp.¹ Ezen Nemes Vármegye által deputált Harmincz forintot vettem föl plenaire Perceptor Lokcsai Mihály úrtúl. Kiról ő kegyelmét quietáalom. Uyhelyben 20. Decembris 1672. Kárász Lukács s. k. 1672 die 7 mensis lussentis acceptavi fl. 30. Instantiae K. 1672. F. I. 10.

Közli: Romhányi János.

II. Rákóczi Ferencz fejedelemnek 1704 október hó 22-én Vihnyén kell rendelete, a lábori posta szolgálat ügyében. Nos Franciscus Dei Gratia Princeps Rákóczy de Felső-Vadász, Comes de Sáros, Dux Munkacsiensis et Makovicziensis, Dominus perpetuus de Sáros-Patak, Tokaj, Regécz, Ecsed, Somlyó, Lednicz, Szerencs, Ónod (etc.). Universis et singulis etc. A nemes ország szolgálatja minthogy nem kevésbé promoveáltatik azzal is, ha a posták a rendes helyeken felállítatnak, póstamester és posta híveink magok institútiójok szerént az eddig practikált abusosok ellen manuteneáltatnak a szerént is az oly következő excessusok orvosoltatnak; tévén egyébiránt is oly új rendelést, hogy a kik a Nemes ország szorgos szolgálatjában járnak, a mi passusunkkal, azokat ingyen, a kik pedig valamely commendérozó, vagy várbeli tiszt híveink passusok mellett járnak, azokat pénzért, a szokott taksát letévén, póstamester 's posta-híveink promoveálni tartozzanak, és valakik a nélkül járnak azokat a póstamesterek 's posták nemcsak postán ne hordozzanak, sőt azon helység tisztjeinek, az hol a posta vagyon hírt adván megfogni és közelebb levő commendérozó vagy várbeli kapitány híveink kezekbe büntetéseknek elvételére bévinni tartozzanak. Serio azért fenn megrevezett tisztjeinknek 's híveinknek, signanter az hol a postahelyek vadnak,

¹ A latin szöveg magyar fordítása:

Nyitra vármegyének Vágújhelyen 1672. évi negyedik ádvént vasárnap utáni második napon tartott közgyűlésében elhatároztatott, hogy nemzeti Kárász Lukácsnak commissáriusi minőségében napidíjak czimén nemzeti Lokcsay Mihály perceptor 30 (harmine) forintot fizessen ki. Nyitra vármegyének hites főjegyzője s. k.

parancsoljuk, ha midőn valamelyek a nemes ország szolgálatjában passusunk, vagy magános dolgokban valamely commendérozó, vagy várbeli hiteles főtiszt hívünk passusa nélkül járván, a postamesterektől, postáktól postalovakat extorqueálni, vagy annak alkalmatosságával a postákon excedálni, egyébiránt is kárt tenni merészelnék az oly excessivusok, ellen azon postamester és posta-híveinknek, legkiváltképen azon vármegye 's helységbeli tiszt 's egyéb híveink, úgy kívánván az oly excessivusok, excessusoknak mivolta, azoknak megfogásában 's közelb leendő commendérozó, vagy várbéli tiszt híveinkhez való vitelekben 's küldésekben assistáljanak, a mint az ilyeneknek méltó büntetést commendérozó, vagy várbéli tiszt híveink infligálni semmiképen el ne mulasszák. Különbön kiváltképen azon helységbeli tiszt 's lakos híveinek, hol a posták vadnak, ha abban parancsolatunk szerint való assistentiájokat postamester és posta híveinktől megvonják, azon excessivusokat 's hamis úton járókat meg nem fogják, és büntetéseknek elvételére megnevezett tisztjeikhez nem viszik, hasonló büntetésben kegyelem 's kedvezés nélkül azon megbántódott 's károsodott postamester 's postahíveink igazságos panaszokra nézve incurrálnak, melyre azon nemes vármegyének az hol a refractorius helyek ellen postamester 's postahíveink panaszt tésznek légyen szorgalmatos gondja, és érdem szerint az oly helységeknek bírait 's egyéb tisztjeit meg is büntesse, hogy az hozzánk hasonló panaszra azon postamester 's posta híveinknek alkalmatosság ne adassék. Præsentes perlectis exhibenti restitutus. Datum in possessione Vihnye. Vigesima secunda Mensis Octobris Anno Millesimo septingentesimo quarto.

F. P. R.

(Franciscus Princeps Rákóczi) Közlő gyűjteményében. (L. S.)

Közli: *Dr. Szendrei János.*